

OILA INSTITUTINING ZAMONAVIY PORTRETI: NAZARIY KONSEPSIYALAR VA TADQIQOT METODOLOGIYALARI

СОВРЕМЕННЫЙ ПОРТРЕТ ИНСТИТУТА СЕМЬИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ И МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ

THE CONTEMPORARY PORTRAIT OF THE FAMILY INSTITUTION: THEORETICAL CONCEPTS AND RESEARCH METHODOLOGIES

Adizova Marjona Mirazizovna

“ROAD STAR TRANS GLOBAL” MChJ yuristi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada oila institutining jamiyatdagi oʻrni va oʻzgarishlari, uning funksiyalari va strukturasidagi oʻzgarishlar turli nazariy yondashuvlar – funksionalizm, strukturalizm, feministik yondashuv va ijtimoiy konstruktivizm orqali oʻrganiladi, oila portretini oʻrganishning asosiy metodologiyalari, jumladan, sotsiologik, psixologik, kvantitativ va sifatli tadqiqot usullari, hamda tarixiy-metodologik yondashuvlar haqida batafsil maʼlumot berilib, shuningdek, oila institutining zamonaviy shakllari va ularning oʻzgarishini tahlil qilishga yoʻnaltirilgan ilmiy farazlar yoritib berilgan.

Tayanch soʻzlar: *oilal portreti, nazariy yondashuvlar, metodologiyalar, funksionalizm, strukturalizm, feministik yondashuv, ijtimoiy konstruktivizm, sotsiologik metodologiyalar, psixologik metodologiyalar, gender tengligi.*

Аннотация. В данной научной статье рассматриваются роль и трансформации института семьи в обществе, а также изменения, происходящие в его функциях и структуре, с позиций различных теоретических подходов – функционализма, структурализма, феминистского подхода и социального конструктивизма. Подробно освещаются основные методологии изучения портрета семьи, включая социологические, психологические, количественные и качественные методы исследования, а также историко-методологические подходы. Кроме того, раскрываются научные гипотезы, направленные на анализ современных форм института семьи и происходящих в них изменений.

Ключевые слова: *портрет семьи, теоретические подходы, методологии, функционализм, структурализм, феминистский подход, социальный конструктивизм, социологические методологии, психологические методологии, гендерное равенство.*

Abstract. This scientific article examines the role and transformation of the family institution in society, as well as changes in its functions and structure, through various theoretical approaches, including functionalism, structuralism, the feminist approach, and social constructivism. It provides a detailed overview of the main methodologies used to study the family portrait, including sociological, psychological,

quantitative, and qualitative research methods, as well as historical and methodological approaches. In addition, the article presents scientific hypotheses aimed at analysing contemporary forms of the family institution and the changes occurring within them.

Keywords: *family portrait, theoretical approaches, methodologies, functionalism, structuralism, feminist approach, social constructivism, sociological methodologies, psychological methodologies, gender equality.*

Kirish. Oila – jamiyatning asosiy va muhim institutidir. Oila portreti, bu oila tuzilmasi, uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy holati, o‘zaro munosabatlar va rollari haqidagi ilmiy qarashlar yig‘indisidir. Oila portretining shakllanishi, o‘zgarishi va rivojlanishi jamiyatning umumiy rivojlanish jarayoniga, madaniy va tarixiy kontekstga bog‘liq. Oila portreti – bu nafaqat oila a‘zolarining o‘zaro munosabatlari, balki jamiyatning oila instituti haqidagi tasavvurlari, unga berilgan ahamiyat va ijtimoiy o‘zgarishlar orqali shakllanadigan obrazdir. Mazkur maqolada oila portretining nazariy yondashuvlari va metodologiyalari tahlil qilinadi.

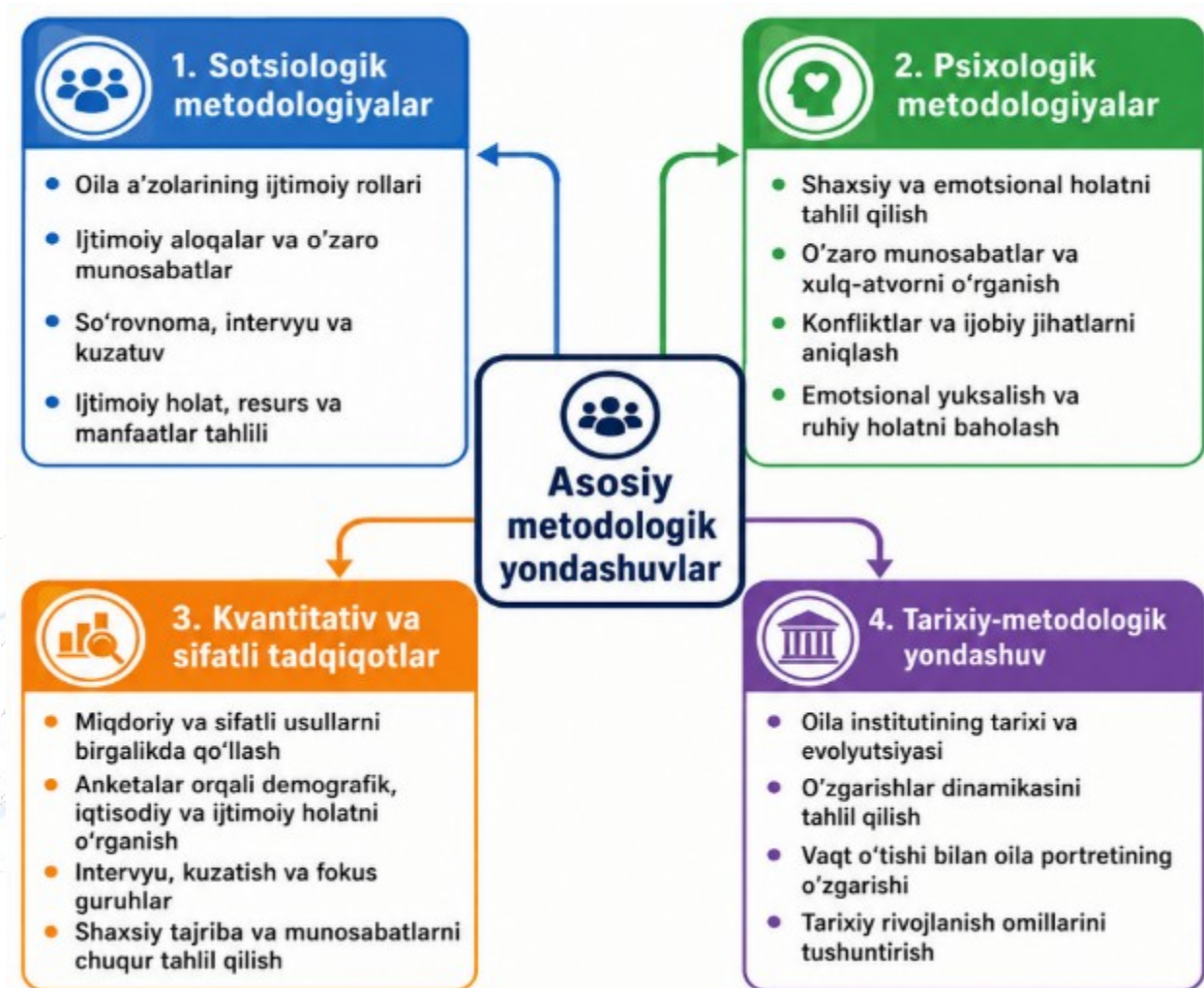
Adabiyotlar tahlili. Dastavval, oila portretining nazariy yondashuvlariga to‘xtalib o‘tamiz. Oila portreti haqida gapirganda, avvalo, oila tushunchasining nazariy yondashuvlarini ko‘rib chiqish zarur. Oila jamiyatda turli ijtimoiy tizimlarning, madaniy qadriyatlarning va iqtisodiy jarayonlarning aks etgan tizimi sifatida shakllanadi. Shu nuqtai nazardan oila portreti bir nechta nazariy yondashuvlar orqali tahlil qilinishi mumkin, bular quyidagilardan iborat [1, 2]:

1. Funksionalistik yondashuv. Funksionalizm oila institutining jamiyatdagi o‘rni va vazifalarini o‘rganadi. Oila ijtimoiy tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida o‘zining bir qator funksiyalarini bajaradi. Bunga: reproduktiv, ijtimoiylashtirish, iqtisodiy yordam, emotsional qo‘llab-quvvatlash kabi vazifalar kiradi. Oila portreti bu funksiyalarni qanday amalga oshirayotganini ko‘rsatadi.
2. Strukturalizm. Strukturalistik yondashuv oila tizimidagi o‘zaro aloqalar va rollarni tahlil qiladi. Oila tizimidagi har bir a‘zo o‘zining ma’lum rolini bajaradi, va bu rollar oila ichidagi va jamiyatdagi boshqa rollar bilan bog‘liqdir. Oila portreti, shu asosda, oila tizimining o‘zaro aloqalarini, uning tarkibiy qismlarini va dinamikasini aks ettiradi.
3. Feminizm yondashuvi. Feminizm oila institutida erkak va ayol o‘rtasidagi tengsizlikni tahlil qiladi. Oila portreti ayol va erkakning oila ichidagi o‘rni va ularning o‘zaro munosabatlarini tahlil etishda ijtimoiy adolat va tenglikni ta’kidlaydi. Feministik yondashuv oila portretini faqat erkaklar va ayollar o‘rtasidagi dinamika sifatida emas, balki jamiyatdagi gender roli va stereotiplar bilan bog‘liq tarzda ko‘rib chiqadi.
4. Ijtimoiy konstruktivizm. Ijtimoiy konstruktivizm oila institutini faqat biologik va ijtimoiy omillar bilan emas, balki madaniy va tarixi kontekstlar

bilan shakllanishi sifatida tushunadi. Oila portreti jamiyatning madaniy qadriyatlari va an'analariga bog'liq ravishda shakllanadi, va har bir oila o'zining o'ziga xos madaniy "portretini" yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot oila portretini nazariy va metodologik jihatdan o'rganishga qaratilib, unda tizimli, qiyosiy, strukturaviy-funksional, tarixiy hamda interpretativ yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini funksionalizm, strukturalizm, feministik yondashuv va ijtimoiy konstruktivizm tashkil etdi. Ilmiy adabiyotlar va konsepsiyalar kontent-tahlil qilinib, an'anaviy hamda zamonaviy oilalarning tuzilishi, funksiyalari, gender rollari va qadriyatlari o'zaro taqqoslandi.

Oila portretini o'rganishda sotsiologik so'rovnomalar, yarim tuzilmaviy intervyu, kuzatish, oilaviy biografiyalarni tahlil qilish va statistik ma'lumotlarni qayta ishlash usullaridan foydalanish nazarda tutildi. Tadqiqotda oilaning strukturaviy tarkibi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, gender munosabatlari, psixologik muhiti, qadriyatlari va kommunikativ aloqalari asosiy mezonlar sifatida belgilandi.

1-rasm. Oila portretini o'rganish metodologiyalari

Muhokama. Oila portretini ilmiy tarzda o'rganish uchun turli metodologiyalarni qo'llash mumkin. Bu metodologiyalar oila institutining ijtimoiy, psixologik, madaniy

va iqtisodiy jihatlarini o'rganishga imkon beradi. Oila portretini o'rganishda ishlatiladigan metodologiyalarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

- ✓ sotsiologik metodologiyalar – sotsiologik yondashuvlar oila portretini o'rganishda eng keng tarqalgan metodologiya hisoblanadi. Bu metodologiyalar oila a'zolarining ijtimoiy rollari, ijtimoiy aloqalari va o'zaro munosabatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Sotsiologik metodlar, masalan, so'rovnomalar, intervyular va kuzatuvlar yordamida oila a'zolarining ijtimoiy holati, resurslar va manfaatlar o'rtasidagi aloqalar aniqlanadi;
- ✓ psixologik metodologiyalar – psixologik yondashuvlar oila portretini o'rganishda oila a'zolarining shaxsiy va emotsional holatini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bunda oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, o'zini tutish xulq-atvorlari va emotsional yuksalishlari o'rganiladi. Psixologik metodlar oila a'zolarining o'zaro aloqalaridagi konfliktlarni va ijobiy jihatlarni ham o'rganishga yordam beradi;
- ✓ kvantitativ va sifatli tadqiqotlar – oila portretini o'rganishda sifatli va miqdoriy tadqiqot metodlarini birgalikda qo'llash imkoniyatlari mavjud. Kvantitativ usullar, masalan, anketalar yordamida oila a'zolarining demografik, iqtisodiy va ijtimoiy holatini o'rganish imkonini beradi. Sifatli tadqiqotlar esa intervyu, kuzatish va fokus guruhlar yordamida oila ichidagi shaxsiy tajribalar va munosabatlarni chuqur tahlil qilishga imkon yaratadi;
- ✓ tarixiy-metodologik yondashuv – oila portretini o'rganishda tarixiy-metodologik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv oila institutining o'zgarishini, tarixi va evolyutsiyasini tahlil qilishga yordam beradi. Oila portretining o'zgarishi vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarganini tushunishga yordam beradi [2, 3].

Natija. Tadqiqot natijasida oila portreti oilaning demografik, ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik, madaniy va gender xususiyatlarini birlashtiruvchi ko'p komponentli, dinamik tizim ekanligi aniqlandi. Funksionalizm oilaning jamiyat barqarorligini ta'minlashdagi rolini, strukturalizm uning ichki tuzilishi va rollar tizimini, feministik yondashuv gender tengligi va mehnat taqsimotini, ijtimoiy konstruktivizm esa oilaga oid qarashlarning tarixiy-madaniy muhitda shakllanishini tushuntirishi asoslandi [5].

Zamonaviy oilalarda rollarning moslashuvchanlashuvi, ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligi ortishi, qarorlarni birgalikda qabul qilish va raqamli kommunikatsiyalar ta'sirining kuchayishi kuzatilmoqda. Shuningdek, oila portretini to'liq baholash uchun sotsiologik, psixologik, tarixiy va gender metodologiyalarini integratsiyalashgan holda qo'llash zarurligi belgilandi. Endi oila portretining zamonaviy yondashuvlariga to'xtalib o'tamiz. Bugungi kunda oila portretining shakllanishi ko'plab omillar bilan bog'liq. Jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy

o'zgarishlar oila institutiga yangicha qarashlarni keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, globalizatsiya, gender tengligi, iqtisodiy inqirozlar, migratsiya va boshqa ijtimoiy omillar oila portretiga yangi chiziqlar qo'shmoqda [4, 6]. Zamonaviy oila portretining asosiy xususiyatlaridan ba'zilari quyidagilardir:

- ✓ gender tengligi – oila portreti ayol va erkak o'rtasidagi rollarni qayta ko'rib chiqadi va gender tengligini ta'minlashga yo'naltirilgan zamonaviy yondashuvlarni aks ettiradi;
- ✓ ijtimoiy tarmoqlar va raqamli oila – zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar va kommunikatsiya shakllarini o'zgartirmoqda. Bu yangi oila portretini yaratadi.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, oila portreti – bu jamiyatdagi oila institutining shaklini, uning a'zolarining o'zaro munosabatlari va oila tuzilmasining zamonaviy holatini aks ettiruvchi ilmiy tushuncha bo'lib, oila portretining nazariy yondashuvlari va metodologiyalari jamiyatdagi oila haqidagi tasavvurlarni kengaytiradi va turli sohalaridagi o'zgarishlarni tahlil qilishga imkon beradi. Oila portretini o'rganish, uning ijtimoiy, psixologik, madaniy va iqtisodiy jihatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi va bu o'zgaruvchan dunyoda oila institutining yangi shakllarini yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shamsutdinova, F. (2018). Oila va jamiyat: Nazariy va amaliy yondashuvlar. Toshkent: Universitet nashriyoti.
2. Zdravomyslova, E., & Temkina, A. (2005). Gender, Family and Work in Post-Soviet Russia. *Sociology Studies*, 16 (3), 45-59.
3. Burt, R. S. (2000). The Social Capital of Structural Holes. In R. A. Peterson & M. G. R. (Eds.), *The Handbook of Organizational Sociology* (pp. 345-356). New York: Sage.
4. Chafetz, J. S. (2006). *Handbook of the Sociology of Gender*. New York: Springer Science & Business Media.
5. Kuzminov, A. M. (2010). Oila va jamiyat: Sotsiologik tahlil. Moskva: Sotsiologiya va iqtisodiyot nashriyoti.
6. Terekhova, T. N. (2009). Gender, Oila va Ijtimoiy o'zgarishlar. Moskva: Filosofiya va ijtimoiy fanlar nashriyoti.
7. Mann, C. (2015). Family, Gender and the Socialization Process in Global Society. *Journal of Family Issues*, 36(4), 597-620.
8. Meyer, W., & Clark, L. (2017). Social Identity and the Family: Theoretical Approaches. *Journal of Social Psychology*, 68(2), 32-50.